

Економічна та політична кризи в Російській та Австро-Угорській імперіях. Російська революція 1917 року. Поразка Німеччини та її союзників. Розпад багатонаціональних імперій і утворення нових незалежних держав.

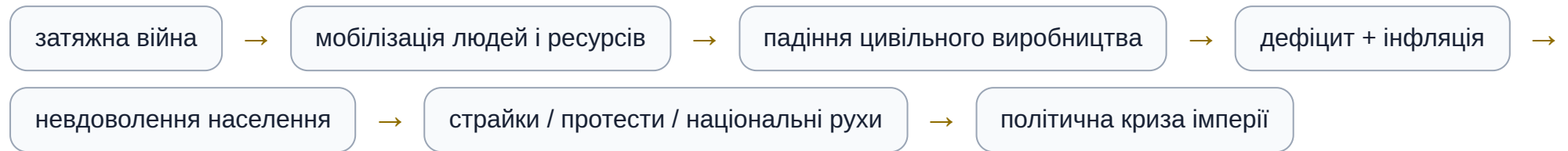
Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Тривала світова війна виснажила Російську та Австро-Угорську імперії. Інфляція, продовольча криза, падіння виробництва, втрати на фронті, політична недовіра та невирішені соціальні й національні суперечності підірвали здатність старих імперських режимів утримувати владу.

- пояснювати, як війна перетворила економічні труднощі на загальнополітичну кризу;
- називати головні прояви кризи в Російській імперії;
- пояснювати зв'язок між кризою і Лютневою революцією 1917 р.;
- порівнювати російську кризу з кризою Австро-Угорщини;
- простежувати, як економічна, воєнна й національна кризи привели до розпаду Австро-Угорщини.

1. Як війна руйнувала імперії

Світова війна вимагала мільйонних армій, безперервного виробництва зброї, продовольства й перевезень. Чим довше вона тривала, тим сильніше відчувалася залежність фронту від тилу. Військове виробництво розширювалося за рахунок мирних галузей, сільське господарство втрачало робочу силу й тяглових тварин, а міста дедалі гостріше відчували нестачу продовольства.

2. Російська імперія: від господарської кризи до революції

Для Російської імперії участь у війні стала непосильним тягарем. До 1917 р. швидко зростала інфляція, поширювалася спекуляція товарами першої необхідності, частина підприємств припиняла роботу. У Петрограді уряд запровадив карткову систему розподілу продуктів, а нестача хліба стала безпосереднім поштовхом до масових протестів.

Прояв кризи	Наслідок
Інфляція і спекуляція	Гроші втрачали купівельну спроможність; товари першої необхідності дорожчали й зникали з вільного продажу.
Перебої у виробництві й постачанні	Підприємства зупинялися, міста відчували нестачу продуктів.
Втома від війни	Зростали антивоєнні настрої серед робітників, селян і солдатів.
Невирішене аграрне питання	Селяни чекали перерозподілу поміщицьких земель.
Політична недовіра	Авторитет монархії падав; вимоги економічного характеру швидко ставали політичними.
Національне питання	Народи імперії активізували рухи за права, автономію або незалежність.

3. Лютнева революція 1917 р. як вибух кризи

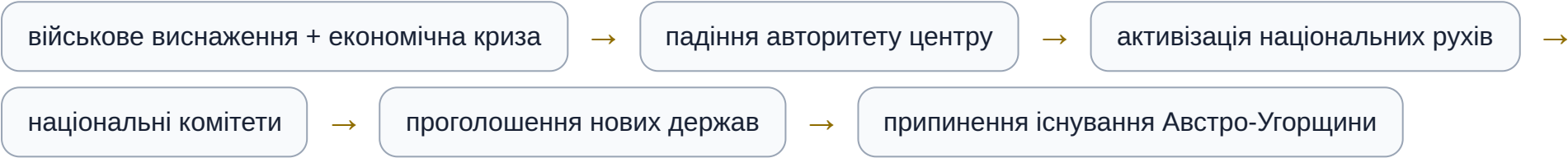
Дата (старий стиль)	Що сталося
23 лютого 1917	У Петрограді почалися стихійні виступи робітників; активну роль відіграли жінки-працівниці. За новим стилем — 8 березня.
25 лютого	Страйк став загальним; до вимог хліба й покращення умов життя додалися політичні гасла проти самодержавства.
27 лютого	Частина солдатів перейшла на бік страйкарів; загальний страйк переріс у збройне повстання; виникла Петроградська рада.
2 березня	Микола II підписав маніфест про зречення престолу.
початок березня	Сформувався Тимчасовий уряд; водночас діяли Ради — виникло двовладдя.

Тимчасовий уряд проголосив громадянські свободи та амністію, але підтвердив зобов'язання перед Антантою й курс на продовження війни «до переможного завершення». Земельне питання, 8-годинний робочий день і національні вимоги залишалися нерозв'язаними. Це підтримувало кризу, а не припиняло її.

4. Австро-Угорщина: економічна, воєнна й національна криза

Австро-Угорщина була багатонаціональною імперією. У 1918 р. економічна криза, неврожай, складне становище на фронті та приклад розпаду сусідньої Російської імперії різко посилили відцентрові процеси. Імператор Карл I запропонував створити національні комітети, але ці органи почали відстоювати не збереження імперії, а інтереси власних народів.

Чинник	Як він послаблював Австро-Угорщину
Економічна криза та неврожай	Поглиблювали дефіцит і соціальне невдоволення.
Воєнні труднощі	Поразки й виснаження зменшували авторитет центральної влади.
Багатонаціональний склад	Чехи, словаки, південні слов'яни, угорці, українці та інші народи мали власні політичні прагнення.
Розпад Російської імперії	Показав, що велика імперія може швидко втратити контроль над народами й територіями.
Національні комітети	Стали осередками відстоювання національних інтересів і переходу до власної державності.

5. Розпад Австро-Угорщини: опорна хронологія

28.10.1918

Чехословацький національний комітет проголосив незалежність Чехословаччини.

29.10.1918

Проголошено Королівство сербів, хорватів і словенців.

31.10.1918

Збройне повстання в Будапешті; імператор утратив контроль над Угорщиною.

ніч 31.10–01.11.1918

Листопадове повстання у Львові; утворення Західно-Української Народної Республіки.

12.11.1918

Карл I зрікся престолу; Австро-Угорщина припинила існування.

Картографічний орієнтир. На карті Центральної Європи знайди територію колишньої Австро-Угорщини та нові/відновлені державні утворення, названі в джерелі: Чехословаччину, Королівство сербів, хорватів і словенців, Польщу, Західно-Українську Народну Республіку. Головне — побачити, що розпад імперії означав появу кількох політичних центрів замість одного імперського.

6. Опорні дати Російської кризи

23.02 / 08.03.1917

Початок масових виступів у Петрограді.

27.02 / 12.03.1917

Загальний політичний страйк переріс у збройне повстання; утворена Петроградська рада.

02.03.1917

Зречення Миколи II; падіння монархії.

липень 1917

Нова урядова криза після невдалого наступу і масових демонстрацій.

серпень 1917

Корніловська спроба виступу проти уряду поглибила політичну кризу.

7. Словник термінів

ІнфляціяЗнецінення грошей і загальне зростання цін.

Карткова системаРозподіл дефіцитних товарів за встановленими нормами через спеціальні картки.

Загальнонаціональна кризаСтан, коли економічні, соціальні та політичні проблеми охоплюють усю країну й підривають здатність влади керувати нею.

РеволюціяГлибока й швидка зміна політичного та суспільного устрою внаслідок масової боротьби.

ДвовладдяОдночасне існування двох центрів політичної влади, що претендують на вплив і легітимність.

Національний рухОрганізована діяльність народу за захист своїх прав, автономію або власну державність.

Підсумок уроку

У Російській імперії війна загострила інфляцію, продовольчу й транспортну кризу, втому від фронту та недовіру до монархії; у лютому 1917 р. це сприяло падінню самодержавства. В Австро-Угорщині до економічного й воєнного виснаження додалося загострення національного питання. Восени 1918 р. імперський центр уже не міг утримувати народи разом, і Австро-Угорщина розпалася.